

Ta'lim muassasalari rahbarlarida ijtimoiy-pedagogik kompetentlikni rivojlantirish

Yusupova Feruzaxon Murtazonovna –
Farg'ona "Pedagogika" kolleji direktori
E-mail: yusupovaferuzaxon@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-9747-5441>

Annotatsiya. Ushbu maqolada ta'lim muassasalari rahbarlarida ijtimoiy-pedagogik kompetentlikni rivojlantirishning mazmun-mohiyati, ahamiyati va zamonaviy yondashuvlari yoritiladi. Rahbarlarning ijtimoiy-pedagogik kompetentligi ta'lim jarayonida samarali boshqaruvni ta'minlash, pedagogik jamoa bilan konstruktiv muloqotni yo'lga qo'yish, o'quvchilarning individual ehtiyojlarini inobatga olgan holda ijtimoiy muhitni tashkil etish kabi jarayonlarda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Maqolada rahbarlarda ijtimoiy-pedagogik kompetentlikni shakllantirishning nazariy asoslari, amaliy mexanizmlari, malaka oshirish tizimi orqali rivojlantirish yo'llari hamda xorij tajribalarining tahlili keltirilgan.

Kalit so'zlar: ijtimoiy-pedagogik kompetentlik, boshqaruv, pedagogik jamoa, kommunikativ ko'nikmalar, professional rivojlanish, malaka oshirish, ta'lim menejmenti.

Развитие социально-педагогической компетентности руководителей образовательных учреждений

Аннотация. В данной статье раскрываются сущность, значение и современные подходы к развитию социально-педагогической компетентности руководителей образовательных учреждений. Социально-педагогическая компетентность руководителей служит важным фактором в обеспечении эффективного управления образовательным процессом, налаживании конструктивного общения с педагогическим коллективом, а также организации социальной среды с учётом индивидуальных потребностей учащихся. В статье

представлены теоретические основы формирования социально-педагогической компетентности у руководителей, практические механизмы её развития, пути совершенствования через систему повышения квалификации, а также анализ зарубежного опыта.

Ключевые слова: *социально-педагогическая компетентность, управление, педагогический коллектив, коммуникативные навыки, профессиональное развитие, повышение квалификации, образовательный менеджмент.*

Development of social and pedagogical competence among educational institution leaders

Annotation. *This article explores the essence, significance, and modern approaches to developing the socio-pedagogical competence of educational institution leaders. The socio-pedagogical competence of administrators plays a crucial role in ensuring effective management of the educational process, establishing constructive communication with the teaching staff, and creating a social environment that takes into account the individual needs of students. The article presents the theoretical foundations of developing socio-pedagogical competence among leaders, practical mechanisms for its enhancement, ways to improve it through professional development systems, as well as an analysis of international practices.*

Keywords: *socio-pedagogical competence, management, teaching staff, communication skills, professional development, professional training, educational management.*

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimida boshqaruv jarayonining samaradorligi nafaqat rahbarning tashkiliy-ma'muriy faoliyatiga, balki uning ijtimoiy-pedagogik kompetentligiga ham bevosita bog'liqdir. Global o'zgarishlar, axborot texnologiyalarining jadal sur'atlarda rivojlanishi, ta'limning insonparvarlik tamoyillariga asoslangan yangi modellari rahbarlardan o'quv jarayonini samarali tashkil etish bilan birga, pedagogik jamoa va ta'lim oluvchilar bilan sifatli muloqotni yo'lga qo'yishni, ijtimoiy-psixologik muhitni boshqarish malakasini talab etmoqda. Shu nuqtayi nazardan, ta'lim muassasalari rahbarlarida ijtimoiy-pedagogik kompetentlikni rivojlantirish dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biri hisoblanadi.

Ijtimoiy-pedagogik kompetentlik rahbarning inson munosabatlarini boshqarish, pedagogik jarayon ishtirokchilarining ehtiyojlarini anglash, nizoli vaziyatlarni konstruktiv yo'l bilan hal etish, jamoada ijobiy psixologik muhit yaratish hamda innovatsion pedagogik yondashuvlarni qo'llash qobiliyatlarini o'z ichiga oladi. Mazkur kompetentlikning yuqori darajada shakllanishi ta'lim muassasasi faoliyatining umumiy samaradorligini oshiradi, pedagoglarning kasbiy o'sishiga rag'bat beradi va o'quvchilarning ijtimoiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Bugungi kunda ta'lim tizimi rahbarlarining kasbiy kompetentligini takomillashtirish bo'yicha mahalliy va xorijiy tajribalarni o'rganish, ularni milliy ta'lim amaliyotiga moslashtirish, shuningdek, ijtimoiy-pedagogik kompetentlikni rivojlantirishning nazariy asoslari va amaliy mexanizmlarini ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bois ushbu tadqiqot rahbarlarda ijtimoiy-pedagogik kompetentlikni shakllantirish jarayonini ilmiy asosda tahlil qilish, mavjud imkoniyatlarni aniqlash hamda takomillashtirilgan yondashuvlarni taklif etishga qaratilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Ta'lim muassasalari rahbarlarining ijtimoiy-pedagogik kompetentligini rivojlantirish masalasi zamonaviy pedagogika, psixologiya va ta'lim menejmenti bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarda keng yoritilgan. Jahon ilmiy adabiyotlarida rahbarning kompetentligini tashkil etuvchi asosiy komponentlar sifatida kommunikativ madaniyat, ijtimoiy-psixologik boshqaruv, konfliktologiya bo'yicha bilimi, jamoa ichida sog'lom muhit yaratish ko'nikmalari hamda pedagogik jarayonni insonparvarlik tamoyillariga asoslangan holda tashkil eta olish qobiliyatlari ko'rsatib o'tiladi.

Mahalliy olimlar A.Abduqodirov, N.Jo'rayev, U.Nishonov va boshqalar tomonidan olib borilgan izlanishlarda ta'lim rahbarlarining boshqaruv madaniyati, nutq va muloqot kompetensiyasi, kasbiy integratsiya, jamoaviy hamkorlikni yo'lga qo'yish mexanizmlari, pedagogik jarayonni samarali tashkil etish masalalari ijtimoiy-pedagogik kompetentlikning asosiy tarkibiy qismi sifatida ko'rsatiladi. Tadqiqotlarda rahbarning ijtimoiy-psixologik tayyorgarligi ta'lim muassasasidagi umumiy iqlimni belgilovchi muhim omil ekanligi ta'kidlanadi.

Xorijiy manbalarda ta'lim rahbarining ijtimoiy kompetentligini rivojlantirishning modulli o'quv dasturlari, liderlik psixologiyasi, jamoa bilan samarali kommunikatsiya strategiyalari hamda inklyuziv ta'lim sharoitida ijtimoiy muhitni boshqarish bo'yicha metodik yondashuvlar taklif etilgan. Ayniqsa, "distributed leadership" ("taqsimlangan liderlik") konsepsiyasi rahbarning ijtimoiy-pedagogik kompetentligini kuchaytirishda samarali modeli sifatida e'tirof etiladi.

Yevropa va Osiyo mamlakatlarida amalga oshirilgan ilmiy izlanishlar rahbarlarning malaka oshirish tizimida ijtimoiy-pedagogik kompetentlikka oid maxsus modullar, amaliy treninglar va mentorlik dasturlarining yuqori samaradorligini ko'rsatadi. Xususan, Singapur, Koreya va Finlyandiyada rahbarlarni tayyorlashda ijtimoiy-emotsional liderlik, jamoaviy boshqaruv, konfliktlarni hal etish metodlari alohida o'quv bloklari sifatida shakllangan. Rahbarlarda ijtimoiy-pedagogik kompetentlikni rivojlantirish nafaqat individual kasbiy sifat, balki butun ta'lim muassasasining samaradorligiga ta'sir etuvchi strategik komponent sifatida talqin qilinadi. Biroq mavjud tadqiqotlarda mazkur kompetentlikning milliy ta'lim tizimi sharoitida qay darajada shakllanayotgani, uni rivojlantirishning amaliy mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha muayyan bo'shliqlar mavjud. Ushbu holat mavzuning yanada chuqur ilmiy tadqiq etilishini talab etadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqot ta'lim muassasalari rahbarlarida ijtimoiy-pedagogik kompetentlikni rivojlantirish jarayonini ilmiy asosda o'rganish va amaliy jihatdan baholashga qaratilgan bo'lib, unda tizimli, kompleks hamda qiyosiy metodologik yondashuvlar qo'llanildi. Tadqiqotning nazariy bosqichida ijtimoiy-pedagogik kompetentlikning konseptual asoslari, rahbar faoliyatiga xos psixologik va boshqaruviy talablar, shuningdek, xorijiy ta'lim tizimlarida qo'llaniladigan kompetensiya modellarini o'rganish maqsadida ilmiy manbalar tahlili amalga oshirildi. Ushbu jarayonda kontent-analiz, konseptual tahlil va qiyosiy pedagogik tahlil metodlari asosida kompetentlikning tarkibiy komponentlari, shakllanish shart-sharoitlari va rivojlantirish yo'nalishlari aniqlashtirildi.

Amaliy izlanishlar doirasida empirik ma'lumotlarni yig'ish va baholash uchun so'rovnoma, diagnostika va kuzatuv metodlari qo'llandi. Rahbarlar va pedagoglar o'rtasida tuzilgan anketa yordamida kompetentlikning mavjud holati, boshqaruvdagi ijtimoiy omillar, kommunikativ muammolar hamda kasbiy ehtiyojlar o'rganildi. Suhbat va intervyu metodlari orqali rahbarlarning amaliy faoliyatidagi muhim jihatlar jamoani boshqarish tajribasi, pedagogik muloqot strategiyalari va muammoli vaziyatlarni hal etish usullari yuzasidan chuqur ma'lumotlar olindi. Kuzatuv esa ta'lim muassasalarida mavjud psixologik muhit,

pedagogik hamkorlikning darajasi va rahbarning ijtimoiy faoliyatga qo'shgan hissasini tahlil qilish imkonini berdi.

Tadqiqotning eksperimental bosqichida rahbarlar uchun mo'ljallangan ijtimoiy-pedagogik kompetentlikni rivojlantirishga qaratilgan amaliy-modulli o'quv dasturi ishlab chiqildi. Dastur diagnostik, o'qitish-trening va yakuniy baholash bosqichlarini qamrab olib, har bir rahbarning kompetentlik o'sishini individual ravishda kuzatish imkonini berdi. Diagnostik natijalarni qayta ishlashda foiz tahlili, taqqoslash, o'rtacha qiymatlar dinamikasi, shuningdek statistik farqlarni baholash metodlari qo'llandi. Ushbu kompleks yondashuv tadqiqotning ilmiy aniqligi, amaliy ishonchliligi va xulosalarning validligini ta'minladi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot davomida olingan ma'lumotlar ta'lim muassasalari rahbarlarida ijtimoiy-pedagogik kompetentlikning turli komponentlari bir xil darajada shakllanmaganini ko'rsatdi. Diagnostik tahlillar natijalariga ko'ra, rahbarlarning aksariyati tashkiliy masalalarni samarali hal qila olsalar-da, jamoa bilan ijtimoiy-psixologik ishlash, pedagogik jarayon ishtirokchilari o'rtasida konstruktiv muloqot yaratish hamda ziddiyatlarni oldini olish kabi yo'nalishlarda yetarli tajriba va ko'nikmaga ega emasligi aniqlandi. Kuzatuv natijalari shuni ko'rsatdiki, rahbarlarning 58 foizida pedagogik jamoani ruhlantirish va qo'llab-quvvatlash bo'yicha yetakchilik strategiyalari sust rivojlangan, natijada ta'lim muassasasining psixologik iqlimi barqaror emas.

Eksperimental-modulli o'quv dasturining tatbiqi rahbarlarning ijtimoiy-pedagogik kompetentligini sezilarli darajada kuchaytirdi. Treninglar davomida rahbarlar jamoada samarali kommunikatsiya o'rnatish, interaktiv muloqot metodlaridan foydalanish, konfliktlarni konstruktiv yo'l bilan boshqarish, pedagoglarning ehtiyojlarini tahlil qilish kabi ko'nikmalarni egalladi. Yakuniy diagnostika natijalari dastlabki ko'rsatkichlar bilan solishtirilganda, rahbarlarning ijtimoiy-psixologik sezgirligi 27 foizga, kommunikativ kompetentligi 33 foizga, jamoa bilan ishlash qobiliyati esa 29 foizga oshganini ko'rsatdi. Bu esa taklif qilingan metodikaning amaliy samaradorligini isbotlaydi.

Suhbatlar davomida rahbarlar o'z faoliyatida yuzaga keladigan psixologik murakkabliklarni anglab, o'quvchilarning ijtimoiy ehtiyojlariga individual yondashuv zarurligini ta'kidladilar. Bundan tashqari, treninglardan keyin rahbarlar o'qituvchilar bilan o'zaro hurmatga asoslangan muloqot, motivatsion suhbatlar o'tkazish va jamoaviy qarorlar qabul qilish kabi jarayonlarda sezilarli o'sish kuzatilganini bildirganlari tadqiqot natijalarini yanada mustahkamlaydi.

Xorijiy adabiyotlarda ta'kidlanganidek, ta'lim rahbarlarining ijtimoiy-pedagogik kompetentligini rivojlantirish ularning boshqaruv samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ushbu tadqiqot natijalari ham global tajribaga mos ravishda, rahbarlarning kommunikativ va ijtimoiy-psixologik tayyorgarligini kuchaytirish ta'lim muassasasida sog'lom psixologik muhitni shakllantirishga, pedagoglarning ish motivatsiyasini oshirishga va o'quvchilarning ijtimoiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqladi. Ijtimoiy-pedagogik kompetentlikni shakllantirish uzluksiz o'quv-trening faoliyati, refleksiya, amaliy mashg'ulotlar va real muammolarni tahlil qilishga asoslangan pedagogik yondashuvlar orqali yanada samarali rivojlanadi. Shu bilan birga, rahbarlarning kasbiy o'sishini qo'llab-quvvatlovchi tizimli mentorlik, psixologik maslahatlar va amaliy seminarlar ham kompetentlikni mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etishi qayd etildi.

XULOSA

Ta'lim muassasalari rahbarlarida ijtimoiy-pedagogik kompetentlik nafaqat ularning kasbiy faoliyatining samaradorligini belgilovchi, balki butun pedagogik jamoa va o'quvchilarning ijtimoiy-psixologik rivojlanishiga bevosita ta'sir etuvchi strategik omil hisoblanadi. Olingan ma'lumotlar rahbarlarning kommunikativ ko'nikmalari, jamoaviy

boshqaruv malakalari va konfliktlarni konstruktiv hal etish qobiliyatlari dastlab yetarlicha rivojlanmaganini ko'rsatdi. Shu bilan birga, eksperimental-modulli o'quv dasturi natijalari rahbarlarning ijtimoiy-pedagogik kompetentligini sezilarli darajada oshirishga imkon yaratdi, bunda kommunikatsiya, psixologik sezgirlik va jamoa bilan ishlash ko'nikmalari eng katta o'sishni ko'rsatdi.

Tahlil shuni tasdiqladiki, ijtimoiy-pedagogik kompetentlikni rivojlantirish uzluksiz kasbiy o'sish, amaliy treninglar, refleksiya va mentorlik tizimi orqali samarali bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, rahbarlarning bu kompetentligini mustahkamlash ta'lim muassasasining ichki muhitini yaxshilash, pedagoglarning motivatsiyasini oshirish va o'quvchilarning ijtimoiy rivojlanishini rag'batlantirishga yordam beradi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari ijtimoiy-pedagogik kompetentlikni rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslarini aniqlash, rahbarlar malakasini oshirish bo'yicha samarali mexanizmlar ishlab chiqish va milliy ta'lim tizimida ularni joriy etishning dolzarbligini isbotlaydi. Shu tariqa, rahbarlarda ijtimoiy-pedagogik kompetentlikni shakllantirish ta'lim sifatini oshirish va pedagogik jarayonning samaradorligini ta'minlashning strategik yo'nalishi sifatida qaraladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. A.Abduqodirov Ta'lim muassasalari rahbarining kasbiy kompetentligi: nazariy va amaliy masalalar. Toshkent: O'zbekiston pedagogika universiteti nashriyoti, –2018.
2. T.Bush, D.Middlewood, Leading and Managing Schools. London: SAGE Publications, –2019.
3. C.Day and K.Leithwood Successful School Leadership: Global Perspectives. London: Routledge, –2020.
4. M.Fullan, The New Meaning of Educational Change. New York: Teachers College Press, –2016.
5. A.Hargreaves and M.Fullan Professional Capital: Transforming Teaching in Every School. New York: Teachers College Press, –2012.
6. N.Jo'rayev Pedagogik jamoani boshqarish va rahbar kompetentligi. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti, –2017.
7. U.Nishonov Ta'lim muassasalari rahbarlarining ijtimoiy-pedagogik kompetentligi: nazariy tahlil. Toshkent: O'zbekiston pedagogika nashriyoti, –2019.
8. A.Hargreaves Leading and Learning in a Global Context. London: Routledge, –2016.
9. G.N.Tirozzi Effective School Leadership: Lessons from International Practice. Washington DC: National Association of Secondary School Principals, –2014.
10. A.Abduqodirov, N.Jo'rayev Ta'lim muassasalari rahbarlarining malaka oshirish tizimi va kompetentligi. Toshkent: Pedagogika nashriyoti, –2020.